

УДК 343.135

ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Токаренко К.В., ад'юнкт
кафедри кримінального процесу
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена характеристиці сутності закриття кримінального провадження й формулюванню поняття відповідного процесуального рішення на підставі аналізу поглядів учених-процесуалістів і норм кримінального процесуального законодавства. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: закриття кримінального провадження, кримінальне провадження, кримінальна справа, кримінальне переслідування, рішення.

Стаття посвящена характеристике сущности закрытия уголовного производства и формулировке понятия соответствующего процессуального решения, что основывается на анализе взглядов ученых-процессуалистов и норм уголовного процессуального законодательства. Разработаны предложения по совершенствованию уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: закрытие уголовного производства, уголовное производство, уголовное дело, уголовное преследование, решение.

Tokarenko C.V. THE CONCEPT AND ESSENCE OF CLOSING CRIMINAL PROCEEDINGS

This article is devoted to characteristics of the nature of the criminal proceedings closing and formulation of the concept of appropriate procedural decision based on analysis of the views of procedural scientists and criminal procedural law. The suggestions for improvement of the criminal procedure law were developed.

Key words: criminal proceeding closing, criminal proceedings, criminal case, criminal prosecution, judgment.

Постановка проблеми. Закриття кримінального провадження (кримінальної справи) було предметом наукових досліджень протягом багатьох десятиліть. Прийняття Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2012 р. істотно змінило правове регулювання цього інституту, зокрема щодо визначення підстав і порядку закриття кримінального провадження органами досудового розслідування, прокурором в судом. Разом із тим не всі запропоновані положення сприймаються беззаперечно позитивно, а деякі питання взагалі залишились поза увагою законодавця.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженню проблем закриття кримінального провадження в різні роки присвятили свої роботи С.М. Благодир, А.П. Гуляев, П.М. Давидов, А.Я. Дубинський, М.В. Жогін, В.С. Зеленецький, Т.О. Лоскутов, Ю.В. Манаєв, Д.Я. Мирський, В.В. Навроцька, В.В. Рожнова, І.В. Рогатюк, Г.В. Рось, А.Б. Соловійов, М.С. Строгович, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, Ф.Н. Фаткуллін, В.М. Федченко, В.П. Шибіко, М.Є. Шумило, Н.А. Якубович та ін. Визнаючи наукову цінність цих робіт, варто відмітити, що їх більшість ґрунтується на аналізі кримінального процесуального законодавства, яке на сьогодні не є чинним. А тому дослідження інституту закриття кримінального провадження потребує перегляду з урахуванням положень нового кримінального процесуального законодавства.

Метою статті є розкриття сутності закриття кримінального провадження й формулювання поняття відповідного процесуального рішення на підставі аналізу думок учених-процесуалістів і норм кримінального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. М.В. Жогін і Ф.Н. Фаткуллін стверджують, що закриття кримінальної справи – це процесуальне рішення про неможливість здійснювати кримінальне судочинство за певних передбачених законом обставин. На їхню думку, закриття кримінальної справи – процесуальний акт, що виражає

рішення уповноваженого на те посадового органу про відсутність необхідних для кримінального судочинства передумов і про відмову від подальшого провадження [1, с. 8].

Також існують думки, що закриття кримінального провадження насамперед пов'язане з неякісним розслідуванням, у зв'язку з чим стає неможливим направлення відповідних матеріалів до суду, а тому слідчий вимушений закрити провадження. Свого часу на це вказувалось і в Наказі Генерального прокурора «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення» від 19 вересня 2005 р. № 5гн, згідно з п. 7 якого керівників прокуратур зобов'язано протягом трьох днів із моменту закінчення строку на оскарження надсилати до галузевих підрозділів прокуратур вищого рівня інформацію про справи, які закрито судами за реабілітаційними підставами, і про реагування на ці рішення [2].

Варто зауважити, що серед вивчених нами закритих кримінальних проваджень досудове розслідування проводилося з додержанням вимог законодавства, а рішення про його закриття прийнято обґрунтовано та на законних підставах. На це вказує й той факт, що лише в 9% рішення про закриття було скасовано. А тому вважаємо, що закриття кримінального провадження за будь-яких передбачених у КПК України підстав не означає брак у роботі органів досудового розслідування.

У наступних дослідженнях ученими зазначалося, що закриття кримінальної справи – це одна із закономірних форм закінчення досудового розслідування, що виражається у визнанні уповноваженими на те органами та посадовими особами повної або часткової неможливості (у зв'язку із зазначеними в законі обставинами) провадження в кримінальній справі з метою уникнення необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності й зосередження уваги органів слідства на розкритті дійсно злочинних діянь, установленні та викритті дійсних злочинців [3, с. 15].

А.Я. Дубинський визначав закриття кримінальної справи як юридичний факт, що є заключним етапом розслідування, на якому уповноважений державою орган підбиває підсумок проведеної в справі роботи, аналізує й оцінює сукупність зібраних доказів і на їх основі формулює в постанові висновок про неможливість подальшого провадження у зв'язку з наявністю передбачених законом обставин, а також вирішує всі питання, що витікають із прийнятого рішення по суті справи. Закриття справи є юридичним фактом, що усуває правомочність органу, який заклав справу, щодо розслідування обставин, за якими прийнято рішення, і породжує право зацікавлених осіб на оскарження [4, с. 25].

В.М. Тертишник закриття кримінальної справи розуміє як юридичний акт, унаслідок якого закінчується досудове слідство та процесуальне провадження в кримінальній справі, вирішується доля зібраних у кримінальній справі речових доказів і майна, на яке був накладений арешт, скасовуються обрані запобіжні заходи, а правовідносини учасників процесу після набрання чинності прийнятого рішення переводяться в русло цивільних правовідносин [5, с. 541–542].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «закрити» означає «припинити діяльність кого-, чого-небудь, заборонити щось» [6, с. 398]. Отже, терміни «закрити», «припинити» насамперед указують на закінчення певної діяльності. Із цього можна зробити висновок, що термін «закриття» в словосполученні «закриття кримінального провадження» означає «закінчення процесуальної діяльності, яку уповноважені виконувати органи досудового розслідування, прокуратури, суд».

У словосполученні «закриття кримінального провадження» необхідно піддати аналізу термін «кримінальне провадження». Так, у чинному КПК України законодавець використав різні прийоми визначення правових понять і термінів. Зокрема, у ч. 1 ст. 3 КПК України сформульовано визначення 26 основних, на думку законодавця, термінів Кодексу.

Аналіз визначення терміна «кримінальне провадження», закріпленого в п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України, дає підстави для висновку про те, що термін «кримінальне провадження» за обсягом визначення в цій нормі є більш вузьким, ніж це впливає з фактичного змісту самого Кодексу, який і регулює порядок цього провадження. Адже, крім досудового розслідування (у визначенні п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) та судового провадження (у визначенні п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України), до змісту кримінального провадження входять також відновлення матеріалів кримінального провадження (розділ VII); виконання судових рішень (розділ VIII); тощо [7, с. 18].

Отже, кримінальне провадження – це система кримінальної процесуальної діяльності, відповідно, потрібно визнати, що «закриття кримінального провадження» є більш удалим терміном, ніж «закриття кримінальної справи», оскільки, як справедливо вказує Г.В. Рось, припинити можливо тільки діяльність, яка відбувається, тобто провадження, але аж ніяк не кримінальну справу як подію або як сукупність документів [8, с. 19].

Безперечно, припинити можливо лише діяльність, а не якусь певну кількість процесуальних документів, у яких така діяльність лише фіксується.

У свою чергу, матеріали кримінального провадження формують кримінальну справу. Так,

відповідно до ч. 1 ст. 317 КПК України, документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи й матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

Отже, у судових стадіях кримінального провадження матеріали кримінального провадження доречно іменувати кримінальною справою. Адже термін «справа» означає явище, подію, факт суспільного або особистого життя, що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось. Тому якщо подія суспільного життя (справа) є кримінальною караним діянням (подією), то таку справу можливо назвати кримінальною справою, що буде означати судовий процес, процесуальну діяльність із приводу вчинення кримінального правопорушення.

Варто звернути увагу на тотожність категорій «припинення» й «закриття». Термін «закриття» охоплює термін «припинення». Аналізуючи поняття «припинення» й «закриття», можна дійти висновку, що для прийняття рішення про закриття кримінального провадження органи досудового розслідування, прокурор, суд повинні встановити фактичні дані, які вказують на необхідність припинення їхньої діяльності, що, за винятком окремих випадків, тягне за собою прийняття рішення про закриття кримінального провадження.

У юридичній літературі загальноприйнятою є думка, що органи досудового розслідування (сторона обвинувачення) здійснюють кримінальне переслідування. Здійснення кримінального переслідування виявляється в дослідженні злочинної діяльності особи, яка підозрюється чи обвинувачується в учиненні кримінального правопорушення. М.С. Строгович називав таку діяльність функцією «кримінальне переслідування або обвинувачення» [9, с. 15] і характеризував її як складну діяльність, котра включає в себе притягнення до кримінальної відповідальності й підтримання обвинувачення перед судом [9, с. 56].

Більшість учених кримінальне переслідування визначають як діяльність із викриття в учиненні злочину підозрюваного чи обвинуваченого. А.Я. Дубинський таку діяльність розумів як застосування до певної особи заходів процесуального характеру, які виражають ставлення до неї органу розслідування як до особи, обвинуваченої в учиненні злочину чи підозрюваної в ньому [4, с. 23–24].

Справедливо зазначає В.С. Зеленецький, що безпосередньо викриття не є для органів розслідування самоціллю. Їхня діяльність у всіх випадках спрямована на те, щоб установити дійсно винного в учиненні злочину й добитися його покарання [10, с. 73].

Досягти справедливого та законного рішення в справі можливо лише в разі здійснення об'єктивного й законного кримінального переслідування. Це означає, що, крім обвинувальних доказів, органи розслідування, які здійснюють кримінальне переслідування, повинні досліджувати встановлені в ході досудового розслідування або надані стороною захисту виправдувальні докази, що перешкоджають здійсненню кримінального переслідування.

Уважаємо, що КПК України було б доречно доповнити нормами, які б визначали поняття кримінального переслідування як здійснювану відповідно до норм кримінального процесуального закону діяльність визначених учасників кримінального провадження, змістом якої є встановлення особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, доведення з урахуванням як обвинувальних, так і виправдувальних доказів вини переслідуваної особи та підтримання державного обвинувачення. Кримінальне переслідування особи розпочинається з моменту складення протоколу про роз'яснення права на захист перед здійсненням першої процесуальної дії, спрямованої на викриття особи в учиненні кримінального правопорушення.

Отже, пропонуємо ст. 3 КПК України доповнити п. 91 такого змісту: «Кримінальне переслідування – здійснювана відповідно до норм кримінального процесуального закону діяльність визначених учасників кримінального провадження, змістом якої є встановлення особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, доведення з урахуванням як обвинувальних, так і виправдувальних доказів вини переслідуваної особи та підтримання державного обвинувачення».

Доцільно погодитися з думкою Г.В. Рось про те, що розбіжності в поняттях «закриття кримінальної справи» й «припинення кримінального переслідування» полягають у тому, що закриттям справи завершується діяльність у справі загалом, а в разі припинення кримінального переслідування припиняється лише діяльність щодо розслідування фактів, які характеризують діяння певної особи. У разі припинення кримінального переслідування провадження в справі триває, а в деяких випадках, передбачених законом, зупиняється. Однак у тих випадках, коли в справі розслідувалося тільки діяння певної особи та кримінальне переслідування щодо неї припиняється, це означає й закриття провадження в справі загалом [8, с. 25].

Утім зауважимо, що припинення кримінального переслідування без закриття кримінального провадження не завжди означає розв'язання кримінально-правового конфлікту. Розв'язання кримінально-правового конфлікту шляхом припинення кримінального переслідування можливе лише в разі розслідування в багатоєпізодних кримінальних провадженнях, де приймається рішення про припинення кримінального переслідування за одним із епізодів злочинної діяльності особи, наприклад, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Зі словосполучення «закриття кримінального провадження» видно, що термін «закриття» щодо терміна «кримінальне провадження» є певною дією, яка ним розпоряджається, а тому поняття «закриття» можна розуміти як рішення щодо кримінального провадження. Поняття «закриття кримінального провадження» містить у собі всі ознаки кримінально-процесуального поняття «рішення», а тому доцільно зазначити, що «закриття» є рішенням стосовно «кримінального провадження», що означає припинення всієї процесуальної діяльності, яка здійснюється в ньому.

Відповідно до ст. 110 КПК України, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Судове рішення приймається у формі ухвали, постанови або вироку, які мають відповідати вимогам, передбаченим ст. ст. 369, 371-374 КПК України. Рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься

у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне.

Закриття кримінального провадження є кримінальним процесуальним рішенням з таких причин: 1) воно виражається лише в правовому акті, процесуальна форма якого передбачена законодавством; 2) може бути прийнятим лише компетентною посадовою особою державного органу; 3) надає відповіді на правові питання, що виникли під час здійснення кримінального провадження, і зумовлюються встановленими фактичними даними й нормами закону; 4) містить владне волевиявлення про дії, спрямовані на досягнення мети кримінального провадження; 5) має преюдиціальний характер.

Разом із цим кожне кримінальне процесуальне рішення спрямоване на досягнення мети кримінального провадження, але не в кожному рішенні міститься волевиявлення щодо прийняття кінцевого рішення в кримінальному провадженні. Кримінальні процесуальні рішення приймаються на різних стадіях кримінального провадження та на різних етапах цих стадій. Кримінальне процесуальне рішення про закриття кримінального провадження є підсумковим рішенням, оскільки ним може закінчуватись стадія досудового розслідування, стадія підготовчого провадження, стадія судового розгляду, стадія апеляційного й касаційного провадження.

Висновки. Ураховуючи вищезазначене, закриття кримінального провадження пропонуємо розуміти як підсумкове рішення, що вирішує завдання кримінального провадження та досягає його мети. Це рішення є кінцевим для багатьох стадій кримінального провадження. Але в науці виникають дискусії щодо того, чи вирішується цим рішенням саме кримінальне провадження (кримінальна справа).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жогин Н.В. Предварительное следствие в советском уголовном процессе / Н.В. Жогин, Ф.Н. Фаткуллин. – М. : Юрид. лит., 1965. – 367 с.
2. Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення : Наказ Генерального прокурора від 19 вересня 2005 р. № 5гн.
3. Искендеров Р.Г. Прекращение уголовного дела на предварительном следствии : автореф дисс. ... канд. юрид. наук / Р.Г. Искендеров. – Баку, 1975. – 26 с.
4. Дубинский А.Я. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования : [учебное пособие] / А.Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1975. – 132 с.
5. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України : [підручник] / В.М. Тертишник. – 5-те вид., доп. і перероб. – К. : А.С.К., 2007. – 848 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Рожнова В.В. Определение основных понятий в новом УПК Украины как фактор обеспечения единого понимания и применения уголовно-процессуальной формы / В.В. Рожнова // Криминалистика и судебная экспертиза : междуведомственный научно-методический сборник / отв. ред. И.И. Емельянова. – К. : Министерство юстиции Украины, 2013. – Вып. 58. – Ч. 1. – С. 13–20.
8. Рось Г.В. Закриття кримінальної справи у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.В. Рось ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2009. – 253 с.
9. Строгович М.С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М.С. Строгович. – М., 1951. – 187 с.
10. Зеленецкий В.С. Уголовно-процессуальные функции следователя / В.С. Зеленецкий // Вісник Луган. ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 2. – С. 69–78.